

17 Οκτωβρίου 2012

Σμύρνη και Σμυρνιά

[Αφιερώματα](#) / [Μικρασιατικά](#) / [Μουσική](#)

Τρικούπειο Πνευματικό Κέντρο Μεσολογγίου

Τη σκυτάλη των πολιτιστικών εκδηλώσεων για τη Μικρασιατική Επέτειο παίρνει η Δυτική Ελλάδα και συγκεκριμένα η Βυρωνική Εταιρεία της Ιεράς Πόλεως Μεσολογγίου με την Αιγίδα του Πνευματικού Κέντρου του Δήμου της Ιερής Πόλης. Στο πλαίσιο των εορτασμών διοργανώνει Ομιλία, Μουσική Παράσταση και Έκθεση αφιερωμένη στα 90 Χρόνια από την Μικρασιατική Καταστροφή. Μετά από αίτημα της Βυρωνικής Εταιρείας η Ένωση Σμυρναίων αποφάσισε να μεταφέρει την έκθεση με υλικό που παρουσιάστηκε στο κτήριο της Παλαιάς Βουλής. Η Έκθεση περιλαμβάνει βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά, φωτογραφίες, πορτρέτα και άλλα κειμήλια, που διασώθηκαν από τις φλόγες και την καταστροφή της Σμύρνης το 1922. Το **Σάββατο 20 Οκτωβρίου 2012, ώρα 7:00 το βράδυ θα γίνει Ομιλία** από τον Πρόεδρο της Ενώσεως Σμυρναίων κ. Ευάγγελο Τσίρκα Αντιστράτηγο ε.α , Επίτιμο Διοικητή Γ΄ Σ.Σ., με θέμα: « **Η Γενοκτονία των Χριστιανικών Πληθυσμών της Μικράς Ασίας από τους Νεότουρκους και Κεμαλιστές**» και θα ακολουθήσει Μουσική Παράσταση «**Η Σμύρνη κι η Σμυρνιά**», από το Τμήμα Λαϊκής & Παραδοσιακής Μουσικής του ΤΕΙ Ηπείρου. Την **Κυριακή 21 Οκτωβρίου 2012, ώρα 11:00 το πρωί** θα τελεσθούν τα Εγκαίνια της Έκθεσης: «**Η Σμύρνη των Ελλήνων**», στο Τρικούπειο Πολιτιστικό Κέντρο Μεσολογγίου. Από το εορταστικό πρόγραμμα εντύπωση μας προξένησε η προσπάθεια του τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής να ιχνηλατήσει την μουσική της Σμύρνης. Τα πολιτισμικά δεδομένα αποτυπώθηκαν και στη μουσική και παρήγαγαν ένα ιδιαίτερο σμυρναϊκό ύφος που μπορούμε να διακρίνουμε μέχρι τις μέρες μας. Με

την μουσική παράσταση νομίζουμε ότι θα συμπληρωθεί η εικόνα για το κοσμοπολίτικο σμυρναϊκό πολιτισμό. Αυτό που κυλά σήμερα ζωντανό και ακέριο αδιάκοπα μετά από 90 χρόνια είναι η μουσική η οποία δεν γνωρίζει σύνορα και εμπόδια και ξέρει να μοιράζεται και να συγχωρεί. Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τον Καθηγητή και Πρόεδρο του τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής για την ευγενική του διάθεση να μας ενημερώσει για την εκδήλωση και να μας στείλει το ενημερωτικό φυλλάδιο. Ακολουθεί το πρόγραμμα της Μουσικής Παράστασης:

Το «σμυρναϊκό» είναι είδος παρεξηγημένο: συνήθως εννοείται ως ο άμεσος πρόδρομος του ρεμπέτικου, οπότε, εν ονόματι της ιστορικής τους ενότητας και συνέχειας, πολλά σμυρναϊκά ερμηνεύονται σήμερα ως ρεμπέτικα. Ωστόσο στην πρώτη της συνθήκη, η μουσική της Σμύρνης δεν είναι τόσο ομοιογενής, όσο αφήνει να εννοηθεί η πρόσφατη δισκογραφία των «αναβιώσεων». Η αποψινή παράσταση έχει στόχο να βάλει στη σκηνή δυό Σμυρνιές, που σχηματικά προσσωποποιούν δυό εκδοχές της σμυρναϊκής μουσικής: Από τη μια η ελαφρά εκδοχή, με το βλέμμα στραμμένο στην Ευρώπη, στενά επηρεασμένη από το ναπολιτάνικο τραγούδι, με συγκερασμένο οργανολόγιο και λυρικό ύφος. Η γλώσσα της είναι λόγια, επιτηδευμένη, απηχώντας την εγγράμματη κουλτούρα μιας εύπορης αστικής κοινωνίας, της οποίας ο κοσμοπολιτισμός δεν αποστρέφεται ωστόσο την πηγαιότητα και την αμεσότητα των λαϊκών μουσικών που κατακλύζουν την πόλη. Ακούγεται σε χοροεσπερίδες και σε κέντρα διασκέδασης και εκφράζεται με τις μαντολινάτες και τις εστουδιαντίνες, σύνολα μιας ευγενικής και εκλεπτυσμένης

ελαφράς μουσικής δωματίου, που καμιά σχέση δεν έχουν με τα επικά μεγέθη των πρόσφατων «αναβιώσεων». Από την άλλη, η λαϊκή εκδοχή, όχι λιγότερο πολυπολιτισμική, προκύπτει σαν συγκρητισμός όλων των ιδιωμάτων που ακούγονται στη Σμύρνη, και προτιμά εμφανώς τα μικροδιαστήματα της Ανατολής, τα οποία εκφράζονται από μη συγκερασμένα όργανα και προπαντός από χαρισματικές φωνές, που ο λαϊκός κόσμος ανάγει σε είδωλα. Είναι πανταχού παρούσα σε όλες τις εκφάνσεις του σμυρναϊκού λαϊκού πολιτισμού, και φλερτάρει συχνά με το αντίστοιχο μουσικό είδος της ευρύτερης υπαίθρου. Η ώσμωση ανάμεσα στις δυο εκδοχές είναι κανόνας: πολλές φορές οι ίδιες μελωδίες τραγουδιούνται με τους δυο τρόπους, ανάλογα με το περιβάλλον, οι μουσικοί ιδιωματισμοί φιλτράρονται ποικιλοτρόπως ένθεν κακείθεν, οι αστικοί μύθοι διαχέονται σε όλα τα κοινωνικά στρώματα.

Η δική μας προσέγγιση παίρνει το μονοπάτι ανάποδα: ηθελημένα πολώνουμε τα ύφη, φιλοδοξώντας να ψηλαφίσουμε δυο κόσμους που είναι στην πράξη παραπληρωματικοί, γεμάτοι από τα χρώματα μιας κοινωνίας που εκφράζεται σε πληθυσμιακό αριθμό. Στην παράσταση, δυο τραγουδίστριες επιχειρούν να έλξουν την ίδια ορχήστρα σε κατευθύνσεις φαινομενικά αντίρροπες, αλλά κατά βάθος συγκλίνουσες, τόσο στα θέματα, όσο και στις μουσικές. Και οι δυο αναλαμβάνουν ρόλο δυναμικό, κατά το μοντέλο του εμβληματικού χαρακτήρα της Σμυρνιας όπως αποτυπώνεται στην στιχουργική, είτε αυτή είναι επιτηδευμένη και λόγια, είτε είναι αυθόρμητη και λαϊκή. Αυτόν τον χαρακτήρα υπογραμμίζει καθ' υπερβολήν και η αμιγώς γυναικεία ορχήστρα, με εξαίρεση το Δημήτρη Μυστακίδη, στον οποίον οφείλεται η μουσική διδασκαλία. Η παρουσία του έχει ρόλο αντιστικτικό στο πλεόνασμα θηλυκότητας και αισθησιασμού με το οποίο έχει ταυτιστεί στη φαντασία μας η σμυρναϊκή κουλτούρα.

Βιβλιογραφία:

Καλυβιώτης Α., Σμύρνη. Η μουσική ζωή 1900-1922. Η διασκέδαση, τα μουσικά καταστήματα, οι ηχογραφήσεις δίσκων, Παρασκήνιο, Αθήνα 2002

Κοκκώνης Γ., «Alaturca, alafranca και το Καφέ-αμάν», ανακοίνωση στη διεθνή συνάντηση The Ottoman Past in the Balkan Present: Music and Mediation, Αθήνα 30 Σεπτεμ-βρίου - 2 Οκτωβρίου 2010 (υπό έκδοση) Κουνάδης Π., Εις ανάμνησιν στιγμών ελκυστικών, Κατάρτι, Αθήνα 2001

Χατζηπανταζής Θ., Της ασιάτιδος μούσης ερασταί..., Στιγμή, Αθήνα 1986

Εστουδιαντίνα της Σμύρνης

Παίζουν:

Ο καθηγητής Δημήτρης Μυστακίδης (κιθάρα) και οι φοιτή-τριες του Τμήματος
Λαϊκής Παραδοσιακής Μουσικής του ΤΕΙ Ηπείρου:

Αγγελοπούλου Ανδριάνα (μαντολίνο)

Γκάλιντα Δέσποινα (κρουστά)

Ιωάννου Ιφιγένεια (κανονάκι)

Καραϊσκου Κωνσταντίνα (ακορντεόν)

Κοκκάλα Ελένη (ούτι και μπουζούκι)

Ρήγα Ιωάννα (σαντούρι)

Σιγάλα Ασημίνα (τραγούδι)

Σφακιανάκη Φρόσω (κιθάρα)

Τσακανίκα Μαρία (τραγούδι)

Επιμέλεια – κείμενα: Μαρία Ζουμπούλη, Γιώργος Κοκκώνης

Τα κομμάτια της παράστασης επελέγησαν από την Ερευνητική ομάδα για το ρεμπέτικο & αστικό λαϊκό τραγούδι του Εργαστηρίου ψηφιακής και έντυπης τεκμηρίωσης της ελληνικής μουσικής του Τμήματος Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής του ΤΕΙ Ηπείρου, που πραγματοποίησε τις μουσικές καταγραφές και τις ενορχηστρώσεις. Πρωτότυπο ηχητικό υλικό από δίσκους 78 στροφών αντλήθηκε από το ψηφιακό Αρ-χείο ελληνικής μουσικής του Τμήματος Λαϊκής Παραδοσιακής Μουσικής του ΤΕΙ Ηπείρου.

1. Σε ξέχασα δεν σε πονώ / Τα μάτια και τα μάγουλα

Το εναρκτήριο αυτό δίδυμο έχει στόχο να οριοθετήσει το υπο-λογικό πλαίσιο της παράστασης, με δυο διαφορετικές ερμηνείες της ίδιας μελωδίας.

Η πρώτη είναι μια από τις πιο γνωστές συνθέσεις του δεξιοτέχνη της λαϊκής κιθάρας Κώστα Σκαρβέλη (Πόλη 1880 -Αθήνα 1942). Ηχογραφήθηκε το 1938 με τον τραγουδιστή Γιώργο Κάβουρα, μόνιμο συνεργάτη του Σκαρβέλη, η ερμηνεία του οποίου όρισε και τα πρότυπα των τραγουδιών του, που αποτελούν τη γέφυρα μεταξύ του «σμουρναϊκού» και του «πειραιώτικου» (που θα εννοηθεί αργότερα ως «κλασικό ρεμπέτικο»).

Η δεύτερη αποτελεί διασκευή της σύνθεσης του Σκαρβέλη από τον τραγουδιστή Γεώργιο Ξενόπουλο, ο οποίος συνέθεσε τους νέους στίχους και το ηχογράφησε στην Αμερική στις αρχές της δεκαετίας του 1950. Η χρήση της καθαρεύουσας και το εξευρωπαϊσμένο ύφος δεν είναι πρωτότυπη επινόηση: είχαν ήδη δημιουργήσει παράδοση στη Σμύρνη, στον αντίποδα του λαϊκού ρεπερτορίου.

2. Αμάν Κατερίνα μου

Το τραγούδι είναι ηχογραφημένο το 1937 ως σύνθεση του Παναγιώτη Τούντα (Σμύρνη 1884 - Αθήνα 1942). Φαίνεται όμως πως πρόκειται για διασκευή παλιότερης ανώνυμης δημιουργίας, του είδους των δίγλωσσων αστικών λαϊκών τραγουδιών τα οποία ήταν δημοφιλέστατα στην Πόλη και την Σμύρνη πριν την εποχή των ηχογραφήσεων. Εδώ αποδίδεται στην πρώτη του αυτή μορφή, με ένα μόνο κουπλέ-ρεφρέν στα ελληνικά, που επαναλαμβάνονται με αντίστοιχο περιεχόμενο στα τουρκικά. Η ηχογράφιση του 1937 απαλείφει την τουρκική και

προσθέτει άλλα δυο ζεύγη κουπλέ-ρεφρέν στα ελληνικά. Αυτά χαρακτηρίζονται από χιουμοριστική διά-θεση, εντελώς ανομοιογενή με το πρώτο μέρος ως προς το στιχουργικό ύφος.

3. Μοδιστρούλα μου γλυκιά

Το τραγούδι είναι ηχογραφημένο στα τέλη της δεκαετίας του '20 στην Αθήνα ως σύνθεση του Παναγιώτη Βαϊνδηρλή, με ερμηνευτές τους Πωλ Γαδ και Γιώργο Σαβαρή. Οι τρεις τους ανήκαν στην φημισμένη σμυρναϊκή εστουδιαντίνα «Τα Πολιτάκια» των Βασίλη Σιδερά και Αριστεΐδη Περιστέρη, και ακολούθησαν αυτόνομη καλλιτεχνική πορεία στην Αθήνα

μετά το '22. Η σύνθεση και η ερμηνεία απηχούν έντονα χαρακτηριστικό ύφος της σμυρναϊκής εστουδιαντίνας (μικρή ορχήστρα με μαντολίνα, κιθάρες και αντρικές λυρικές φωνές), το οποίο – σε αντίθεση με το αντίστοιχο «ελαφρό» των Αθη-νών – εμπλέκει ευρωπαϊκά και ανατολίτικα μουσικά στοιχεία με τον χαρακτηριστικό αυθεντικό τρόπο της πολύ πολιτισμι-κής Σμύρνης.

4. Ξανθή Εβραιοπούλα

Σύνθεση του Σταύρου Παντελίδη (Σμύρνη 1891 – Αθήνα 1956), ηχογραφημένη το 1934 στην Αθήνα με τη φωνή της Ρίτας Αμπατζή. Ανήκει στο λαϊκό ρεπερτόριο της Σμύρνης, που ενσωματώνει δίχως συμπλέγματα ποικίλα γλωσσικά δάνεια.

5. Η Σμυρνια

Ανώνυμη μουσική δημιουργία της Σμύρνης, με πολλές δι-σκογραφικές εκδοχές από τις αρχές του 20ού αιώνα. Η δια-σημότερη και αρτιότερη εκτελεστικά είναι η ηχογράφηση του 1920 στην Αμερική, με την ανεπανάληπτη φωνή της Μαρί-κας Παπαγκίκα. Το 1930 ηχογραφήθηκε στην Αθήνα ως σύνθεση το Παναγιώτη Τούντα, ο οποίος εσφαλμένα θεωρεί-ται ο δημιουργός της.

6. Καρδιοκλέφτρα

Σύνθεση του Γιάννη Δραγάτση ή Ογδοντάκη (Σμύρνη 1895 – Αθήνα 1958) ηχογραφημένη το 1929 με ερμηνευτή τον Δημήτρη Αραπάκη. Το τραγούδι, αν και συγκαταλέγεται στο λαϊκό ρεπερτόριο, παρουσιάζει πολλά στοιχεία ύφους εστουδιαντίνας, με κυρίαρχο το γύρισμα του ρεφρέν σε ματζόρε.

7. Τικ-τακ

Ανώνυμη λαϊκή δημιουργία πολλές φορές ηχογραφημένη τόσο στην Σμύρνη όσο και

στην Πόλη ήδη από την δεκαετία του 1910, με διάφορους ερμηνευτές. Στην Ελλάδα το τραγούδι έγινε ευρέως γνωστό χάρη σε μια διασκευή του Μάρκου Βαμ-βακάρη κατά την δεκαετία του '60 και ηχογραφήθηκε πολλές φορές ως «ρεμπέτικο» κατά την περίοδο αναβίωσης του είδους μετά το 1980. Ωστόσο η δομή του παραπέμπει στο ελα-φρό ύφος, δημοφιλές σε όλες τις κοινωνικές τάξεις της Σμύρνης.

8. Λιλή η σκανδαλιάρα

Η σύνθεση αυτή του Παναγιώτη Τούντα ηχογραφήθηκε στην Αθήνα το 1931. Η ερμηνεία της Ρόζας Εσκενάζυ θεωρήθηκε πρότυπο του λαϊκού σμυρναϊκού ύφους, που διασώζει έντονα την αισθητική του καφέ-αμάν.

9. Δε σε θέλω πια

Κλασικό τραγούδι του ρεπερτορίου της εστουδιαντίνας, ηχογραφημένο πάμπολλες φορές από το 1910 και μετά. Λίγοι γνωρίζουν ότι αντιγράφει μια αυθεντική σύνθεση του Vincenzo di Chiara, που είχε κυκλοφορήσει δυο χρόνια νωρίτερα στην Νάπολη. Η διασκευή της γνώρισε μεγάλη επιτυχία στη Σμύρνη, με την οποία έχει έκτοτε ταυτιστεί.

Όπως και το «Τικ-τακ», παρουσιάστηκε ως «ρεμπέτικο» μετά την δεκαετία του '80, με αρκετές αλλαγές στη μελω-δία του ρεφρέν. Εδώ παρουσιάζεται η παλιότερη εκδοχή, η οποία ακολουθεί με μεγαλύτερη συνέπεια την αισθητική της εστουδιαντίνας.

10. Η Μαρίτσα η Σμυρνια

Το κλασικό αυτό τραγούδι του λαϊκού σμυρναϊκού ρεπερτορίου είναι σύνθεση του μεγάλου δεξιοτέχνη του βιολιού ! Δημήτρη Σέμση ή Σαλονικιού (Στρώμνιτσα 1881-Αθήνα 1950), που ηχογραφήθηκε το 1929 στην Αθήνα με τρα-γουδιστή τον Αντώνη Νταλγκά. Οι στίχοι, με έντονα στοι-χεία της μικρασιάτικης αργκό, προβάλλουν τις αρετές της Σμυρνιας ως ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα, που επα-ναπροσδιορίζεται στις νέες συνθήκες της Αθήνας.

11. Η Σμυρνια (Chanson pour elle)

Σύμφωνα με τον Μένιο Καλυβιώτη (που είχε την καλοσύνη να μας διαθέσει την πρωτότυπη παρτιτούρα), η σύνθεση αυτή του Eugene Poncin είναι ηχογραφημένη ήδη από τις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του 20ού αιώνα στη Σμύρνη από «Τα Πολιτάκια», με τον Γιώργο Σαββαρή στο τρα-γούδι. Η εναλλαγή γαλλικών και ελληνικών στίχων, όπως και το εξευρωπαϊσμένο ύφος της εκτέλεσης, σκιαγραφούν

το πορτρέτο μιας πόλης οικονομικά εύρωστης και βαθιά κο-σμοπολίτικης, που την αποκαλούν «Παρίσι της Ανατο-λής».

12. Μόρτισσα Σμυρνιά

Σύνθεση του Κώστα Καρίπη σε στίχους Γιώργου Πετροπουλέα, ηχογραφημένη στην Αθήνα το 1937 με ερμηνευτή τον Κώστα Ρούκουνα ή Σαμιωτάκη. Παρά τις αναφορές στην γυναίκα της Σμύρνης, το τραγούδι ανήκει στον κόσμο του «ρεμπέτικου»: ένα διακριτό μουσικό είδος, που καθιε-ρώθηκε κατά την δεκαετία του '30 από την ορχήστρα του μπουζουκιού, με στακάτο παίξιμο και διαστηματικό «στρογγύλεμα» (ίσο συγκερασμό) των μελωδικών ανα-πτυγμάτων.

<http://bit.ly/1311xtg>